

ՇԵՔՍՊԻՐԸ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ

ՇԵՔՍՊԻՐ. «ՄԵԾ ԱՂՄՈՒԿ ՈԶՆԶԻՑ». ԲԵՆԵԴԻԿՏ

Բեմում իր առաջին ֆալսերն անող ո՞ր երիտասարդ դերասանը չի երազում հանդիպել Շեքսպիրի հետ: Իմ շեքսպիրյան առաջնեկը՝ Կլավդիոսը «Համլետում»՝ ուրախ հանդիպում եղավ: Երկրորդ հանդիպումս տեղի ունեցավ մեր թատրոնի համար ոչ սովորական պայմաններում: «Մեծ աղմուկ ոչնչից» ներկայացման մեջ ես զբաղված էի, բեմադրական աշխատանքներն էլ ավարտվելու վրա էին, երբ գեղխորհրդի դիտմանը պարզվեց, որ անհրաժեշտ է փոխել Բենեդիկտի դերակատարին: Առաջադրվել էր իմ թեկնածուները: Դերի պատրաստմանն էլ տասը օր էր տրվել: Պրեմիերան արդեն հայտարարված էր:

Ես հրաժարվում էի, պատճառաբանելով, որ տեքստը չգիտեմ և որ ներկայացման գլխավոր դերը յուրացնելու համար տասը օրը շատ քիչ է: Ընդ որում, ես կարդացել էի Լենսկու մասին հենց նոր լույս տեսած զբոքույկը, ուր պատմվում էր, թե ինչպես է խաղացել նույն դերը Փոքր թատրոնի այդ հռչակապ դերասանն ու ռեժիսյորը:

Բայց հրաժարականս չընդունեցին: Կոլեկտիվի հանդեպ ունեցածս հարգանքը, կարգասահմանից և, մանավանդ, ստուգիականության (անձնական շահը թատրոնի շահերին զոհաբերելու) սկզբունքը պարտադրեցին ինձ ստանձնել այդ դերը: Ներկայացման բեմադրող Ի. Մ. Ռապոպորտի հետ փորձեր անցկացնելուց բացի, ես խնդրեցի, որ ազատ ժամերին ինձ հետ պարապի նաև Բորիս Վասիլևիչ Շչուկինը: Վերջինս իր կյանքում ոչ մի ներկայացում չէր բեմադրել, բայց հիանալի ռեժիսյոր — մանկավարժ էր: Նրա հետ բոլոր ազատ ժամերիս լրացուցիչ պարապմունքներ ունեցանք: Հետաքրքրականն այն էր, որ այդ ընթացքում իմ կողքին խաղընկերներ չկային: Շչուկինի հետ միասին պարզեցինք Բենե-

զիւկաի անցուղարձն ու անելիքները: Եւ տասը օրը տքնութիւն մեջ գրեթէ աննկատ անցավ: Ընդհանուր փորձերին եւ ձգտում էի լոկ տեսարը ճիշտ առել, խազի մասին խոսք լինել չէր կարող: Եւ, անկեղծ առած, զլսավոր փորձերից առաջ եւ ինձ աչնբան էլ լավ չէի զգում: Չկար ո՛չ կերպար, ո՛չ բնավորութիւն: Եւ հասկում էի Բենեդիկտի շորերը և զգում, որ իմ կառուցվածքն ու հասակը չեն համապատասխանում նրա մասին իմ իսկ ունեցած պատկերացմանը: Նա պետք է ավելի թիւինեղ լինէր, ավելի բարձրահասակ: Խնդրեցի, որ կոշիկներէս կրունկները բարձրացնեն, ուսերիս ու կրծքիս էլ բամբակ դնեն: Թաքուն գրիմ էի անում, կեղծամներ փորձում, դեմքս ու ձեռքերս հատուկ դունաներկերով սևացնում (չէ՞ որ Դոն Պեդրո արքայազնը ու նրա շրախմբի մեջ մտնող մշուս անձինք էլ նոր էին վերադարձել արշավանքից):

Զգալով, որ մոտենում եմ Բենեդիկտի արտաքինին ու «մարմնաշափերին» սկսեցի փնտրել նրան հարմարող խիստ ու կոպիտ խոսակերպը: Լայն կրծքավանդակի տեր լինելու ինքնաներշնչումից ձայնս ավելի հնչուն դարձավ: Բայց ինչպե՞ս որսալ Բենեդիկտի ներքին նկարագիրը: Չէ՞ որ իմ փնտրածն առայժմ վերաբերում էր հերոսի արտաքին տեսքին: Պետք էր շոշափել Բենեդիկտի յուրահատկութիւնը: Եւ խնդրեցի Իոսիֆ Մատվիկիչ Ռապոպորտին, որն անգլերեն լավ գիտէր, կարգալ ինձ համար ողջ դերը բնագրով: Շեքսպիրի կայծկլտուն և, միաժամանակ, երաժշտական լեզուն ամրացրեց իմ պատկերացումը Բենեդիկտի մասին և հիմնավորեց թաւ ու շեշտուն այն խոսակերպը, որ բնտրել էի եւ նրա համար: Սկսեցի կարգալ ուս պոետների այն բանաստեղծութիւնները, որ պայմանավորում են եռանդուն ու միաժամանակ երաժշտական արտասանութիւն: Զգտում էի ամեն կերպ ընդլայնել ձայնիս հնչունաշարը: Բայց և այնպէս, բոլոր այդ վարժութիւնները նախապատրաստում էին ինձ դերի համար, սակայն դերը չէին ուրվագծում:

Վրա հասավ նախահանդիսատեսային վերջին փորձը: Եւ զգում էի, որ խաղընկերներս ջանում էին օգնել, ներքաշել ինձ բնական ակտիւ շփման ու անցուղարձի մեջ: Իսկ եւ տակաւին տեստով էի մտահոգված, հիշողութիւնս մեջ այն շամփոփվեց: Փորձից հետո Ռապոպորտը կադմին գիտողութիւններ անելիս ինձ բաշաւրեց: Ալսինքն, թե ամեն ինչ լավ է, պիտի որ ստացվի: Բայց եւ եւ գիտեի, զգում էի, որ Բենեդիկտին առայժմ չխաղացի: Գիտեի, որ ռեժիսորի խոսքերը ոչ այլ ինչ են, բան բարեկամի ցանկութիւն՝ օգնել ինձ դժվարին կացութիւնս մեջ:

Շշուկինն ասաց. «Քեզ մոտ ամեն բան նշված է, դու ամեն ինչ գիտես: Հիմա եկ ու վաղը հանդիսատեսի առաջ, համարձակ խաղա»:

Գլխավոր փորձի նախօրյակին, ամբողջ երեկո ես թերթում էի Վերածննդի դարաշրջանի իտալական, իսպանական և հոլանդական նկարիչներին նվիրված գրքերը: Դիտում եմ Ռուբենսի, Վան-Դելդի, Ռեմբրանդտի և հատկապես Վելասկեզի նկարները: Դրանք ինձ տողորեցին կենսախնդություն ու ավելանով, իսկ Վելասկեզը նաև իմաստուն պարզություն: Նրա դիմանկարների բոլոր հերոսները աչքի էին զարնում իրենց ընդգրծված բնավորությամբ, շնչում էին, ապրում կտավների վրա, լավ իմաստով տոնական և հանդիսավոր տեսք ունեին: Այ հենց այսպիսին էլ, մտածում էի ես, — պետք է լինի Բենեդիկտը: Ու սկսում էի փնտրել նույն իրավիճակները, նույն կեցվածքներն ու շարժումները, ինչը քիչ առաջ տեսել էի Վելասկեզի մոտ:

Գլխավոր փորձին հանդիսասրահը լեփ լեցուն էր: Գրիմը երկար էի անում, որպեսզի առանց հոգեմաշ սպասումի հարդասենյակից անմիջապես բեմ անցնեմ: Դա ինձ միշտ էլ օգնում է դերը ստեղծագործական լիցքով սկսելու: Մուտքից առաջ այնուամենայնիվ հուզվում էի, բայց ահա հնչում է Դոն Պեդրոյի և շքախմբի գալստյան հանդիսավոր մեղեդին: Մտնում եմ բեմ և զբաղվում իմ տեղը: Հայտնվում է Բեատրիչե — Մանսուրովան և հանկարծ ես ինձ չափազանց երջանիկ եմ զգում, որ խաղալու եմ Բենեդիկտի դերը:

Այդ դերակատարումը ծնվեց գլխավոր փորձի ժամանակ: Բեատրիչեի հետ իմ հերոսի ունեցած առաջին իսկ ռեպլիկներն ու խոսքակոխիլը դրավելին հանդիսասրահի ուշադրությունը: Իմպրովիզացիոն խաղաոճը անսպասելի դյուտեր էր երևան բերում և, որ ամենադժգոյություն է, դրանք մերվում էին Բենեդիկտի կերպարին, նրա բնությամբ: Բեմից առաջին հեռանալ՝ շատ կարևոր մոմենտ. Բեատրիչեին մի վերջին, իր կարծիքով սպանիչ ռեպլիկ տալով, Բենեդիկտը, այսինքն ես, վստահ քայլերով շարժվում եմ դեպի կուլիսները և հանկարծ, ավա՜ղ, սայթաքելով, վայր եմ ընկնում: Բարձրանալով, ամոթից կուչ եկած և ցավից կաղալով հեռանում եմ բեմից: Հանդիսատեսը աշխույժ ծիծաղով սկսում է ծափահարել ինձ: Փորձերի ժամանակ այդպիսի բեմավիճակ չէր դրվել: Դա ծնվեց ներկայացման պահին, ինձ համար բոլորովին անսպասելի կերպով:

Դերակատարման բախտորոշ տեսարանը տղամարդկանց ասուլիսի այն պահն էր, երբ Դոն Պեդրոն, Լեոնատոն, Անտոնիոն և Կլավդիոն խոսում են Բենեդիկտի հանդեպ Բեատրիչեի տաժաժ սիրո մասին, իսկ ինքը

Բենեդիկտը, տաղավարում թաքնված, լսում է այդ խոսակցությունը Դոն Պեդրոն և մյուսները, դո՛ւ իրենց սրամիտ տառլիսից, հեռանում են։ Բեմի վրա մնում են միայն ես/ Թարստոցից գուրս գալով, սկսում են զանգաղ շարժվել դեպի բեմառաջը, ինքս ինձ հարց տալով. հի՛շտ էր արդյոք այն ամենը, ինչ լսեցի/ Եվ այժմ ի՞նչ անել/ Հայտնվում է Բեատրիչեն և Բենեդիկտին կանչում ընթրելու։ Աղջկա յուրաքանչյուր խոսքի մեջ վերջինս տեսնում է իր հանգեպ նրա փայփայած զգացման հաստատումը։ «Անարգի մեկը պիտի լինել սրան չխղճալու համար»,—ասում է Բենեդիկտը, կրկին մենակ մնալով։ Բայց ինչպես վարվել, մանավանդ երբ ինքն էլ բռնկվում է պատասխան զգացումով։ «Ձե՛» որ միշտ ասել են, թե ողջ կյանքս ամուրի են մնալու»։ «Մտքովս չէր անցնում, թե հարսանիքս էլ պիտի տեսնեմ»։ Բենեդիկտը ջանում է ղեն նետել կնատյացի իր համոզումները։ Տեսարանն ավարտվում էր հեռեկալ ասուլթով. «Աբժե՛» որ տղամարդը վախենա չար լեզուներից ու դրանց պատճառով խույս տա իր ճանապարհից/ Ոչ/ Աշխարհը բազմանալ է ուզում» — ծայր համոզվածությամբ շեշտում ու ավարտում էի ես իմ մենախոսությունը։ Բայց, դրան վերադիր, փորձերի ժամանակ ես քթիս տակ մտռոտ էի Տ. Խրեննիկովի ստեղծած հիանալի մի երգի մեղեդին, մտածելով, թե արդյոք կա՞րող է այն օրգանական վերջակետ դնել մենախոսության։ Եվ ահա ներկայացման ժամանակ, երբ նվագախմբում սկսեց հնչել այդ երգը, ես տարված դրա հմայքով, սկսեցի ձայնակցել երաժշտությանը։ Ուշքի գալով, փորձեցի ազատվել «լիրիկական» այդ ինքնաներշնչումից։ Սակայն երաժշտությունն ինձ ավելի ու ավելի էր գերում, ինչի հետ միաժամանակ աճում ու զորանում էր իմ սերը դեպի Բեատրիչեն։ Եվ ես արդեն բոլորովին գլուխս կորցրած, երգեցի այդ երգը՝ ի նշան իմ սիրահարության։ Ու մտքով ամուրիի կյանքիս հրաժեշտ տալով, ուրախացած, մի քիչ էլ տխրամած հեռացա բեմից։

Հենց այդ պահից էլ զգացի, որ Բենեդիկտի կերպարն ամուր նստած է իմ մեջ։ Եվ որ նրան ես լավ եմ ճանաչում, գիտեմ, թե ինչպես կվարվի յուրաքանչյուր պարագային, ուղածդ հանգամանքներում։ Այն ամենը, ինչ նախանշվում էր փորձերի ժամանակ, գլխով ընկալված, բայց ղեռես չապրված, հույզով չկնքված բոլոր դրություններն ու վիճակները բեմական կյանք էին ստանում հենց ներկայացման ընթացքում։ Եվ ես մեծագույն հաճույք էի ապրում բեմի վրա գտնվելու համար։ Այլևս ոչինչ ինձ համար դժվարին կամ անհարին չէր, յուրաքանչյուր տեսարան ծնվում էր ինքն իրեն, իմպրովիզացիոն եղանակով։ Եկեղեցու տեսարանը, ուր

Բենեդիկտը սեր է խոստովանում («Ես սիրում եմ ձեզ, Բատրիչե, հոգիս է վերա, սիրում եմ, սիրում») ինձ մինչ այդ շատ էր մտահոգում: Թատրոնում առհասարակ սիրո խոստովանության տեսարանները միշտ ամենից բարդն ու դժվարինն են: Բայց ես այնքան հուզված ու անկեղծ էի, որ ամեն ինչ ասես ինքն իրեն ստացվեց: Նույնը հաջորդ բոլոր տեսարաններում:

Այդպես, տասը օրում ծնվեց իմ Բենեդիկտը: Եթե Կոստյա կապիտանս (Պոգոդինի «Արիստոկրատներում») հասունանում էր մարդկանց ուսումնասիրելու, նախատիպերին ծանոթանալու միջոցով, իսկ նրա կերպարանագծերը մշակվում էին փորձերի ընթացքում, պրեմիերայից շատ առաջ (նույնիսկ կակադելով խոսելս), ապա Բենեդիկտը լույս աշխարհ եկավ միանգամից, հենց գլխավոր փորձի ժամանակ, երբ դա՛հլիճը լեփ լեցուն էր հանդիսատեսներով:

Յուրաքանչյուր դերակատարում յուրովի է ստեղծվում: Եվ հենց դրա մեջ է մեր արվեստի ուժը իմ սիրած թատրոնի, որ կոչվում է խաղարկային թատրոն: